

NÂCÎ MA'RÛF

rî el-Merzûk, *Mu'cemü'l-mû'ellifin ve'l-küttâbi'l-İrâkıyyîn: 1970-2000*, Bağdad 2002, II, 13-15; Adnân el-Hatîb, "Nâcî Ma'rûf el-'Ubeydî 1910-1977", *MMLADm.*, LI/4 (1397/1977), s. 899-918; "ed-Doktor Nâcî Ma'rûf", *MMMA* (Kahire), XXIII/1 (1977), s. 130-133; Haldûn Nâcî Ma'rûf, "ed-Doktor Nâcî Ma'rûf el-'Ubeydî (1910-1977)", *el-Mû'errihü'l-'Arabî*, sy. 56, Bağdad 1418/1998, s. 128-133.

KASIM KIRBIYIK

NÂCİM EFENDİ

(1833-1895)

Şair, hukukçu ve idareci.

21 Mayıs 1833'te günümüzde Irak sınırları içinde kalan Süleymaniye'ye bağlı Şehrizor'da doğdu. Babası o çevrenin tanınmış şahsiyetlerinden Mehmed Bey'dir. Mevlân-beyzâde lakabıyla da anılan Abdurrahman Nâcim Efendi, II. Meşrutiyet devrinin ünlü gazetecilerinden ve 150'liklerden Mevlân-zâde Rifat'ın babasıdır. Tahsilini Süleymaniye ve Bağdat medreselerinde tamamlarak icâzetnâme alması dışında çocukluk ve gençlik dönemiyle yetişmesine dair bilgi mevcut değildir. Bilinen ilk memuriyeti Haziran 1862'de tayin edildiği Dersaâdet kütüphaneler müfettişliğidir. Mayıs 1865'te Said Bey'in maiyet kâtibî sıfatıyla onunla beraber Tunus'a gittiyse de aynı ay içinde Paris'teki Mekteb-i Osmânî'ye hoca olarak gönderildi. Nisan 1868'de Dersaâdet kütüphaneler müfettişliğine geri dönünce ayrıca Takvimhâne-i Âmire musahhihliğiyle Beyazıt Rüşdiyesi Farsça hocalığı yapmaya başladı. Aynı yıl Zabtiye Nezâreti tarafından çıkarılan *Vekâyi-i Zabtiyye* gazetesinin müdürlüğüne getirildi. Nâcim Efendi, Ocak 1870'te Dersaâdet Meclis-i Temyiz Şubesi mümeyyizliğiyle memuriyet hayatının yeni bir devresine girdiyse de tensikat dolayısıyla bir yıl sonra bu görevinden ayrılmaya Lârende (Konya) kaymakamlığına tayin edildi. Ancak görev yerine vaktinde gidemeyince memuriyeti Şam bölgesindeki Bekâülâziz kaymakamlığına çevrildi. Ardından becaşî suretiyle Ba'lebek (Şubat 1873), iki yıl sonra da Lazkiye kaymakamlığına gönderildi. Aynı yıl bu görevinden ayrılarak Hasbiye (Ocak 1876) ve Lazkiye sancağına bağlı Cebeledhemiyeye (Ocak 1878) kaymakamlıklarında bulundu. Daha sonra Lüleburgaz ve arkasından Edirne müddeiumumi muavinliğinde, Aralık 1879'da Hudâvendigâr, Kasım 1881'de Halep Vilâyetleri İstînaf Mahkemesi müddeiumumiliklerinde görev yaptı. Kasım 1883'te Diyarbekir İstînaf Mahkemesi Ceza Dairesi reisliğine getirildi. Eylül 1886'da memuriyeti Bidâyet Mahkemesi riyâset-i ülâsına çevrildi. Fakat bir konuda kanuna

aykırı hareket ettiği gerekçesiyle azledildi (Ekim 1888). Ardından İftihar madalyası ile ödüllendirilerek (10 Şubat 1890) aynı yılın temmuzunda Beyrut Vilâyeti İstînaf Mahkemesi müddeiumumiliğiyle yeniden memuriyete başladı; Aralık 1892'den itibaren aynı görevle Adana'da bulundu. Bilinen son görevi Ocak 1894'te tayin edildiği Ma'mûretülâziz Ceza Dairesi reisliği oldu. 23 Haziran 1895'te Harput'ta vefat etti.

Nâcim Efendi, memleketin değişik yerlerinde sürdürdüğü görevleri sırasında Türkçe, Arapça ve Farsça çeşitli eserler kaleme almış, İstanbul'daki vakıf kütüphanelerinde mevcut kitapların izahlı kataloglarını hazırlamak suretiyle ilim ve kültür hayatı için önemli hizmetlerde bulunmuştur. İstanbul'un kenar mahallelerindeki dahil olmak üzere bir kısım cami ve türbe kütüphanelerindeki kitapları bir araya toplama gereği üzerinde durmuş, ayrıca sayıları giderek artan matbu kitaplardan birkaç nüshanın Beyazıt İmâretî ile Misafirhâne-i Askerî binasında oluşturulacak bir umumi kütüphanede toplanmasını teklif etmiştir. Kendisinden önce katalog hazırlama işine başlamış bulunan Ali Fethi Efendi gibi bütün kütüphaneleri topluca değil her kütüphanenin defterini ayrı ayrı düzenleme usulünü tercih ettiğinden kısa zamanda bitirdiği iki kütüphane defterini yayımlamıştır. Ayrıca ders kitapları da hazırlamıştır.

Eserleri. 1. Kütübhâne-i Dâmad İbrâhim Paşa (İstanbul 1279). Osmanlı Devleti'nde basılan ilk kütüphane defteri olan eserde kütüphanede mevcut 1152 cilt kitap hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. **2. Teshîlü't-tahsîl** (1281). Nahve dair Arapça küçük bir eserdir. **3. Koska'da Kâin Sadr-ı Esbak Râgıb Paşa Kütübhânesi'nde Mevcud Olan Kütüb-i Şerifenin Defteridir** (1285, 1310). **4. Safvetü'l-ke-lâm**. Maarif Nâzırı Saffet Paşa'nın emri üzerine rüşdiyeler için ders kitabı olarak kaleme alınan eser "âdâb ve ulûm-i nâfi'aya dair" bir tür antoloji mahiyetindedir (İstanbul 1285, Mehmed Nüzhet'le birlikte). **5. Hüviyyet-i Sübhânî ve Mâhiyyet-i İnsânî**. Sekiz sayfalık bu risâle, şairin kendisine ait mutasavvıfane bir gazelinin yine kendisi tarafından yapılan şerhi olup müellifin el yazısıyla taş basması olarak basılmıştır (İstanbul [?] 1296). **6. Türkçe Mantık Hulâsası** (İstanbul 1306). Ders kitabı olarak hazırlanan bu küçük hacimli eser, Kudret Büyükoşkun tarafından *Mantık Metinleri I* içinde yeni harflerle de yayımlanmıştır (İstanbul, ts., s. 21-

31). **7. Kitâbü Hediyeti'l-ümem ve yen-bû'î'l-âdâbi ve'l-hikem** (Beyrut 1308). Müellifin en hacimli eseri olan bu çalışma edep, hikmet, belâgat, fesahat, hat, kıtâbet, şiir, medih ve hiciv gibi konularda bir kısmı kendisine, bir kısmı Arap müelliflerine ait manzum ve mensur örneklerden meydana gelmektedir. **8. Güzlâr-ı Âsâr** (Beyrut 1309/1892). Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerden oluşan bu antolojinin sonunda müellifin Farsça "Râhnâme-i Diyâr-ı Bekir" (27 Nisan 1885) adlı manzum bir seyahatnâmesi de bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Sicill-i Ahvâl Defteri*, XVIII, 125; Ali Emîrî, *Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid*, İstanbul 1328, s. 319-320; Mahmud Cevad, *Maârif-i Umûmiyye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı*, İstanbul 1338, s. 185, 207; *Osmanlı Müellifleri*, II, 469; Serkis, *Mu'cem*, II, 1281; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1056-1057; Osman Ergin, *Muallim M. Cevdet'in Hayatı Eserleri ve Kütüphanesi*, İstanbul 1937, s. 451-452; Vecihî Tönük, *Türkiye'de İdare Teşkilâtı*, Ankara 1945, s. 155-156; Adnan Ötügen, *Bibliotekçinin El Kitabı*, Ankara 1947, I, 132-134; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mû'ellifin*, II, 125; Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Milli Ktp., B. 661, s. 1431; Şevket Beysanoğlu, *Diyyabakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, İstanbul 1959, II, 50; Ebû'lulâ Mardin, *Huzur Dersleri* (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 330-333; Özege, *Katalog*, IV, 1908; Turgut Kut, "Türkçe Yazma Eserler Katalogu", *TDAY Belleten* (1972), s. 221; Nimet Bayraktar, "Yazma ve Basma Kütüphane Fihristleri", *TDA*, sy. 21 (1982), s. 153; Ali Birinci, "Abdurrahman Nâcim", *Müteferrika*, sy. 8-9, İstanbul 1996, s. 109-111; "Nâcim Abdurrahman Efendi", *TDEA*, VI, 496.

ALİ BİRİNCİ

NÂCİYE b. CÜNDEB

(ناجة بن جندب)

Nâciye b. Cündeb b. Umeyr el-Eslemî (ö. 60/680 [?])

Hz. Peygamber'in deve bakıcısı ve sürücüsü.

Medine'de ikamet eden Eslemoğulları kabilesine mensuptur. Asıl adı Zekvân iken Mekkeli müşriklerin hazırladığı bir tuzaktan kurtulduğu için Resûl-i Ekrem adını "Nâciye" (kurtulmuş) olarak değiştirdi. Hicretten sonra İslâm'a girdi. Deve bakımı ve sürücülüğü konusunda tecrübeli olduğundan Hz. Peygamber onu develerinin bakımı ile görevlendirdi. Özellikle hac ve umre için ayırdığı kurbanlıkların yönetimini ona verdi. 7 (629) yılında umre yapmak için yola çıkarken Zülcedr mevkiindeki otlağa bulunan altmış kurbanlık deveyi Mekte'ye götürmesini emretti. 9 (631) yılında Hz. Ebû Bekir'in emir olarak görevlen-